

Πάει λοιπόν και τούτο τ' ὄνειρο και οἱ ἐλπίδες, πῶς μποροῦσεν ἡ ἀριστοκρατικὴ μερίδα «ἔκ τινος ἀδίκου βίου ἐπὶ δίκαιον τρόπον ἄγουσα διοικήσειν τὴν πόλιν». Καὶ ὅμως ἡ λαχτάρρα του, «ἡ ἐπιθυμία περὶ τὸ πράττειν τὰ κοινὰ και τὰ πολιτικά», αὐτὴ δὲν τὸν ἀφήνει. Εἶναι τὸ πρόγραμμα τῆς ζωῆς του. Μὰ τὸ χειρότερο χτύπημα εἶταν ἀκόμη κρυμμένο μέσα στὰ σκοτεινὰ πέπλα τῆς μοίρας. Οἱ δημοκρατικοὶ ξαναπήρανε τὴν ἐξουσία ἀναποδογυρίζοντας τὴ μισητὴ τυραννία. Δὲν παρασύρθηκαν σὲ ὑπερβολικὲς τιμωρίες και ἀντεκδίκησεις. Καὶ ὅμως δὲν πέρασε πολὺς καιρὸς και οἱ πολιτικοὶ ἀνταγωνισμοί, οἱ ἀνησυχίες και οἱ καχυποψίες ἔσυραν στὸ μαρτυρικὸ θάνατο «τὸν δικαιοτάτον ἄνδρα τῶν τότε», τὸν πολυαγαπημένον ὀδηγητὴ. Ὁ ἄνθρωπος, ποὺ ἀναζητοῦσε τὴν «ἐπιστήμη» και τὴν «ἀρετὴ», ποὺ πίστευε στὴν ὑπαρξὴ τῆς, γιατί τὴν ἐνιωθε νὰ ζεῖ μέσα του, ἦπια τὸ κῶνειο, πιστὸς στὸν ἑαυτὸ του. Ἀντιμετώπισε τὸ θάνατο σὰν ἔμπραχτη τεκμηρίωση τῆς ἀρετῆς του. Ἡ μεγάλη ἀποστολή, ἡ ἀναζήτηση τῆς ἀρετῆς και τῆς ἐπιστήμης, βρῆκε τὴν πιὸ τραγικὴ κύρωση. Ἐφυγεν ὁ «δίκαιος» σκοτωμένος ἀπὸ κείνους, ποὺ ἤθελε νὰ φωτίσει και νὰ σώσει, ἀπὸ τὴν πόλη ποὺ ἀγάπησε και σεβάστηκε και ὀπηρέτησε μὲ τὴν ἀρετὴ του. Ἐτούτη λοιπόν εἶναι ἡ μοῖρα τῆς ἀρετῆς; Ὁ ἀδικὸς θάνατος τοῦ Σωκράτη, τὸ τρομερὸ αὐτὸ ἔγκλημα τῆς χαλασμένης πολιτείας, θὰ γίνεῖ ὁ τραγικὸς ἐφιάλτης τῆς πλατωνικῆς ζωῆς. Μὲ ποιά μάτια νὰ κοιτάξει ἀπὸ δῶ και πέρα τ' ἀνθρώπινα και τὰ πολιτικὰ πράγματα; Πῶς ν' ἀγγίξει τούτη τὴν πραγματικότητα, τὴν ἀδική, τὴ σκοτεινὴ, τὴν τυφλωμένη; Ποιὸ δρόμο ν' ἀκολουθήσει; Ἡ πρώτη του κίνηση εἶναι ἡ «φυγὴ». Νὰ φύγει μακριὰ ἀπὸ τούτη τὴν κολασμένη πολιτεία, νὰ πάει σὲ ξένους τόπους, νὰ γνωρίσει κι ἄλλοι τὴ ζωὴ, νὰ ἰδεῖ τί ξέρουν οἱ ἄλλοι ἀπὸ τὴν «ἐπιστήμη» και τὴν «ἀρετὴ». Ὅπου κι ἂν πάει ὅμως, ὅπου κι ἂν σταθεῖ, θὰ τοῦ ἔχει μείνει γιὰ πάντα στὴν ψυχὴ τὸ φαρμακερὸ κεντρί, ποὺ δὲ θὰ τὸν ἀφήσει νὰ ἡσυχάσει ποτὲ πιά.

Και θὰ συνεχίσει μόνος του τὴν ἀναζήτηση, ποὺ θὰ εἶναι τώρα πιά και ἡ μόνη λύτρωσή του. Γιατί τὸ ἰδανικὸ τῆς ζωῆς του θὰ μείνει πάντα τὸ ἴδιο, νὰ κατακτήσει τὴν ἀληθινὴ γνώση και νὰ θεμελιώσῃ τὴν πολιτεία πάνω σ' αὐτὴ. «Σκοπεῖν πῆ ποτε ἄμεινον ἂν γίγνοιτο περὶ τὰ αὐτὰ ταῦτα και δὴ περὶ τὴν πᾶσαν πολιτείαν» και «πράττειν τὰ κοινὰ».

Και ὅμως ἀπὸ ζήτηση σὲ ζήτηση, ἀπὸ ψήλωμα σὲ ψήλωμα τοῦ νοῦ, ὅσο περισσότερο γνωρίζει τ' ἀνθρώπινα, τὰ «πολιτικά», τοὺς «νόμους καὶ τὰ ἔθνη», τόσο τὸ ἰδανικό του θ' ἀνεβαίνει ψηλότερα. Ὁ μόνος, ποὺ μπορεῖ νὰ βρεῖ τὴν ἀλήθεια, εἶναι ὁ φιλόσοφος. Ὁ φιλόσοφος λοιπὸν πρέπει νὰ γίνεῖ καὶ κυβερνήτης τῶν ἀνθρώπων. Μὰ ἡ «θεία μοῖρα», ποὺ τὴν προσμένει γιὰ νὰ ἐπιτελέσει τοῦτο τὸ θάμα, νὰ κάνει τοὺς φιλόσοφους βασιλιάδες ἢ τοὺς βασιλιάδες φιλόσοφους, δὲ θὰ ἐπιφανεῖ ποτέ. Θὰ κάμει κι ὁ ἴδιος ἀπανωτὲς δοκιμὲς γιὰ νὰ πραγματοποιήσει τὸ ἰδανικό του, θὰ ταξιδέψει τρεῖς φορές στὴ Σικελία, θὰ περάσει ἀπὸ κιντύνους καὶ περιπέτειες, μὰ δὲ θὰ πετύχει ποτέ. Τ' ὄνειρο θὰ μείνει πάντα ὄνειρο.

Γι' αὐτὸ καὶ ἡ νεανικὴ κρίση τῆς μεγάλης ἀπόφασης θὰ ξαναγυρίζει πάντα καὶ δὲ θὰ λυθεῖ. Καὶ ὁ Πλάτωνας θὰ μείνει πάντα «νέος», ἕνας αἰώνιος ἀναζητητής. Δὲ θὰ κατορθώσει ποτὲ νὰ μπεῖ σὲ κεῖνο τὸ δημιουργικὸ στάδιο, ποὺ ἔλαμψε στὰ μάτια του ἀπὸ τὰ νεανικά του χρόνια μὲ τόσο φῶς καὶ εἶτανε τὸ βαθύτατο ψυχοκίνητρό του. Θὰ κρούει πάντα τὶς πύλες τῆς ζωῆς καὶ θὰ μένει πάντα ὀραματιστὴς στὰ προπύλαιά της. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ ὄραματά της διάπυρης ψυχῆς του θὰ γίνονται ὀλοένα ψηλότερα, ὀλοένα πιὸ ὑπερκόσμια. Μὰ ἡ πύλη θὰ μένει πάντα κλειστή.

Ὁ νοῦς του σὰ χρυσὴ σαῖτα θ' ἀνεβαίνει στὸ γαλάζιον αἰθέρα. Φλογερὸς ἔρωτας θὰ καίει τὰ σωθικά του καὶ θὰ εἶναι «ἀσκητής». Ἀκατανίκητη ὀρμὴ θὰ τὸν κινεῖ πρὸς τὴν πράξη καὶ θὰ εἶναι πάντα θεατής. Διψασμένος πάντα καὶ πάντ' ἀδρόσιστος. Θὰ γίνεῖ ὄλος φλόγα, σὰν ἄστρο, ποὺ χύνεται στὸν οὐρανὸ καὶ φωτίζει τὸ σκοτεινὸ στερέωμα τῆς ἀνθρώπινης μοῖρας. Μόνον του καταφύγιο καὶ μόνη λύτρωση θὰ τοῦ μείνει ὁ «λόγος». Ὁ λόγος στὴν ὑπέρκαλην ἐνσάρκωσή του. «Λέγειν τε ἠναγκάσθην ἐπαινῶν τὴν ὀρθὴν φιλοσοφίαν». Ἀναγκάστηκε νὰ λέει, ἐνῶ βουλήθηκε πάντα νὰ πράξει. Τὸ ὅτι ὁ Πλάτωνας τόσα καὶ τόσα χρόνια στὴν Ἀκαδημία καὶ στὰ ἔργα του «ἔλεγε», τὸ αἰστάνθηκε πάντα σὰν ἕνα σκληρότατο καταναγκασμό. Αὐτὴ εἶταν ἡ μορφή τῆς αἰώνιας φυγῆς. Ἡ παραίτηση καὶ ἡ αἰώνια ἐπιστροφή πρὸς τὸ λαχταριστὸ ἀγκάλιασμα τῆς ζωῆς. Πόσα δὲ χρωστάει ἡ ἀνθρωπότητα σὲ τέτοιους καταναγκασμοὺς καὶ σὲ τέτοιους τρόπους φυγῆς κι ἐπιστροφῆς στὴ ζωὴ!

Ἐκεῖ μέσα, στὴ διδασκαλία του καὶ στὰ ἔργα του, πραγματοποιήθηκαν μ' ἕναν ἀθέλητο τρόπο τὰ ἰδανικά του.

Ποιητής, φιλόσοφος, πολιτικός, οδηγητής, έγινε και τὰ τρία. Ἡ «ποίησις μὲ τὸ λόγος» τὰ ἐντυσε και τὰ τρία μ' ἀθάνατη μορφή στον κόσμο τὸν πνευματικό και τὸν ἐλύτρωσε τελικά και ἀπὸ τὰ τρία. Κι ἔτσι μπόρεσε νὰ εὐχαριστήσῃ τὸ θεὸ πεθαίνοντας.

Ἄνάμεσα στὸ θάνατο τοῦ δασκάλου του και τὸ δικό του πραγματοποιήθηκε μὲ τὴν ἑτερογονία τῶν σκοπῶν τὸ θαυμαστὸ και φεγγοβόλο δημιουργικό του στάδιο:

Στὰ ἔργα του μέσα βρίσκεται μετουσιωμένη και ἐξυψωμένη ἡ τραγική ἱστορία και τῆς δικῆς του ζωῆς.

14. Ἔτσι ὁ δημιουργὸς μᾶς ὀδηγεῖ νὰ κατανοήσουμε τὸ ἔργο του. Ἄς στραφοῦμε λοιπὸν τώρα στὴν προβληματική τοῦ ἔργου.

Ὁ Πλάτωνας εἶναι ἀπὸ τοὺς λιγοστοὺς εὐνοημένους μεγάλους ἀρχαίους δημιουργούς, ποὺ μᾶς κληροδοτήθηκεν ὡς σήμερα ὀλάκερο τὸ ἔργο του και περισσότερα μάλιστα ἄπ' ὅσα ἔγραψε. Μελετώντας τὸ ἔργο αὐτὸ δὲν μποροῦμε νὰ ξεχωρίσουμε ἑξωτερικά και ἑσωτερικά προβλήματα. Γιατί ὅλα τὰ «ἑξωτερικά», ὡς ποῦμε, πλατωνικά ζητήματα, δηλαδή και τὸ ποιά ἔργα του εἶναι γνήσια και τὸ πότε ἔγραψε τὸ καθένα και τὸ ποιά πρόσωπα και ποιά περιστατικά χρησιμοποίησε και ἡ μορφή και ἡ γλῶσσα τῶν ἔργων του και τὸ ποιους ἐννοεῖ, ὅταν ἀναφέρει ξένες δοξασίες, ποὺ δὲν ὀνομάζει τὴν πατρότητά τους, και τὸ ἀπὸ ποῦ πῆρε ἀφορμὴ γιὰ νὰ γράψῃ ἕνα ἔργο ἢ νὰ κάμῃ τὴν πολεμική του, ὅλα εἶναι ζητήματα οὐσιαστικά και συντρέχουνε λίγο ἢ πολὺ γιὰ νὰ κατανοήσουμε, νὰ ἐρμηνέψουμε και νὰ ἐχτιμήσουμε τὸ ἔργο του.

Ἡ δημιουργική δράση τοῦ Πλάτωνα ἀπλώθηκε σὲ πᾶνω ἀπὸ πέντε δεκαχρονιές. Στὸ μισὸν αὐτὸν αἰῶνα δὲν ἐκλείσεν ὁ Πλάτωνας τὰ μάτια του και τ' ἀφτιά του στὴ γύρω του ζωῆ, ἂν και δὲν ἀναφέρεται σχεδὸν ποτὲ ἄμεσα σ' αὐτήν. Δὲν περιορίστηκε σὲ ὅ,τι εἶχε γίνει ὡς τὴ στιγμή, ποὺ πέθανε ὁ Σωκράτης. Ἄδιάκοπα τὸν ἐπηρέαζεν ἡ ζωῆ, ποὺ κυλοῦσε γύρω του, τοῦ ἔδινεν ἀφορμὲς γιὰ σκέψη, γιὰ προσανατολισμό, γιὰ δράση. Τὸ ὅ,τι χρησιμοποιεῖ σχεδὸν ἀποκλειστικά τὸ Σωκράτη σὰν κύριο πρόσωπο στὰ περισσότερα ἔργα του, τὸν ἀναγκάζει νὰ μιλάει μὲ ἀοριστία, νὰ μὴν καθορίζει πρόσωπα, γεγονότα, ἰδέες τοῦ ἄμεσου περικοσμοῦ, ποὺ κινούσε και γονιμοποιούσε τὴ σκέψη του, τὸν

ἀναγκάζει ἀκόμη συχνά νά κάμει ἀνάδρομική προβολή τοῦ σύγχρονου στά παλιά.

Τὸ πρῶτο λοιπὸν μεγάλο πρόβλημα, ποῦ γεννιέται σχετικὰ μὲ τὸ ἔργο τοῦ Πλάτωνα, εἶναι ἡ ἀκριβολογημένη ἱστορική θεώρησή του.

Μιά τέτια θεώρηση εἶναι καταρχὴν ἡ μόνη σωστή γιὰ κάθε ἔργο, ποῦ δημιουργήθηκε καὶ ξετυλίχτηκε μέσα στὸν ἱστορικό χρόνο. Ἰδιαίτερα ὅμως εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Πλάτωνα.

Πραγματικά, τί ἐννοοῦμε, ὅταν λέμε, πῶς ὁ Πλάτωνας ἔμεινε πάντα νέος, πῶς ἡ σκέψη του εἶναι πάντα καινούργια, πῶς ἡ ἀναζήτησή του δὲ σταματᾷ καὶ δὲν ὀλοκληρῶνεται ποτέ καὶ πῶς ἡ καμπύλη τοῦ στοχασμοῦ του δὲν εἶναι κύκλος; Αὐτὸ σημαίνει, πῶς ὁ Πλάτωνας οὔτε ξεκίνησε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μ' ἓνα σύστημα κλειστὸ καὶ ἀποτελειωμένο στὴ σκέψη του, οὔτ' ἔφτασε ποτές νά καταρτίσει ὕστερ' ἀπὸ μερικές δοκιμές ἢ προεργασίες ἓνα τέτιο σύστημα, ὅπως ἔκαμαν ἄλλοι φιλόσοφοι, οὔτε ἀποτελείωσε τὸ ἔργο του βάζοντας τὴν τελικὴ σφραγίδα σ' ἓνα σύστημα.

Αὐτὸ σημαίνει, πῶς οὔτε ἡ γνωσιολογία του, οὔτε ἡ ὄντολογία του, οὔτε ἡ ἠθική του, οὔτε ἡ πολιτειολογία του εἶχαν ὀριστικὴ μορφή ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἢ σὲ ὀποιαδήποτε ἀπὸ τίς κατοπινές στιγμές τῆς μακρόχρονης ἀναζήτησης. Τὰ προβλήματα ἀδιάκοπα ξαναγυρίζουν καὶ κάθε φορὰ φωτίζονται κάποιες νέες πλευρές, ξεσκεπάζονται νέα βάθη, γεννιοῦνται νέες ἀπορίες.

"Αν εἶν" ἔτσι, τότε βέβαια καὶ στὸ μελετητὴ καὶ τὸν ἐρμηνευτὴ δὲν ἐπιτρέπεται νά προβάλλει ἀπὸ τὰ ὕστερα ὅλη τὴν πλατωνικὴ σκέψη σ' ἓνα ἐπίπεδο καὶ νά τῆς ἀφαιρέσει τὴν ἐξελικτικὴ προοπτικὴ.

Τὸ πρῶτο χρέος μας, ὅταν ἀντικρίζομε ἓνα τέτιο ἔργο, εἶναι νά συλλάβουμε καὶ ν' ἀναπαραστήσουμε τὴν ἐξελικτικὴ πορεία του, νά μὴ συγχέουμε τὰ ὕστερα μὲ τὰ πρῖν. Γιατὶ ἴσα ἴσα ἔχει πολὺ μεγάλην ἀξία σὲ μιὰ τέτια σκέψη, ποῦ βρίσκεται σὲ ἀδιάκοπη γένεση, τὸ νά κατανοήσουμε τὴν ἐξελικτικὴ πορεία της. Ὁ δρόμος γιὰ τὴν ἀναζήτησὴ τῆς ἀλήθειας ἔχει τίς περισσότερες φορὲς μεγαλύτερη σημασία ἀπὸ τ' ἀποτελέσματα. Καὶ ἡ μορφωτικὴ ἐπιρροή, ποῦ δέχεται ὁ μελετητὴς τοῦ πλατωνικοῦ στοχασμοῦ, ἐκπηγάζει περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀπορηματικὴ καὶ τὸν ἀδιάκοπον ἔλεγχο καὶ τίς προσπάθειες, ποῦ ἔκαμε γιὰ νά ὑπερνικήσει

τά εμπόδια, παρά από τὰ πορίσματα, ὅπου ἔφτανε κάθε φορά.

Ὁ Πλάτωνας ξεκίνησεν ἀπὸ ὀρισμένες ἀφετηρίες, τελνοντας, ἔστω καὶ ὑποσυνείδητα, πρὸς ὀρισμένα τέρματα. Ἀπὸ τὶς ἀφετηρίες πρὸς τὰ τέρματα συναντοῦσε δυσκολίες. Ἡ λύση, πού κάθε φορά ἔδινε, γεννοῦσε νέα προβλήματα καὶ νέες δυσκολίες. Προσπαθώντας νὰ ὑπερνικήσει τὶς νέες δυσκολίες ἔδινε νέες λύσεις. Οἱ λύσεις αὐτὲς μὲ τὸν ἀδιάκοπο αὐτοέλεγχο καὶ τὴν ἐξωτερικὴ κριτικὴ ἄφηναν κενά. Νέα λοιπὸν ἀπορήματα καὶ νέα ἀναζήτηση. Καὶ κάθε νέα προσπάθεια βάραινε καὶ τελειοποιοῦσε τὴ μεθοδικὴ του. Ἔτσι παράλληλα ἔβαινε ὁ μεθοδικὸς ἐξοπλισμὸς καὶ ἡ τροποποίηση, ἡ ἐμβάθυνση τῆς θεωρίας.

Καὶ αὐτὸ δὲ γινότανε μόνο θεωρητικὰ. Δοκίμαζε καὶ τὴν πράξη. Τὸ ποθητὸ ἀποκορύφωμα τοῦ στοχασμοῦ τοῦ εἶτανε νὰ ὀργανώσει τὴ «δίκαιη πολιτεία». Τρεῖς φορές ξεκίνησε γιὰ τὴ Σικελία μὲ τὴν πρόθεση νὰ πραγματώσει τοὺς θεωρητικοὺς στοχασμοὺς του καὶ τρεῖς φορές γύρισε χτυπημένος ἀπὸ τὴν ἀποτυχία καὶ τὴ σκληρὴν ἀπογοήτεψη. Καὶ ὀλοένα ἔβλεπε γύρω του καὶ μελετοῦσε τὰ «πολιτικὰ» καὶ τ' ἀνθρώπινα καὶ ἀπὸ τὴ μελέτη τους, ὅπως καὶ ἀπὸ τὴν πράξη, ἔβγαζε συμπεράσματα γιὰ τὶς θεωρητικὲς του κατασκευὲς καὶ τὶς τροποποιοῦσεν ἀνάλογα μ' αὐτά. Μιὰ ζωντανὴ ἀδιάκοπη ἀλληλεπίδραση ζωῆς καὶ στοχασμοῦ ἀντικαφρεφτίζεται μέσα στὸ ἔργο του.

Γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους ἡ διερεύνηση, ἡ ἐξακρίβωση καὶ ἀναπαράσταση τῆς ἐξελιχτικῆς πορείας τοῦ στοχασμοῦ τοῦ ἔχει τόση σημασία γιὰ μᾶς, τὴ σπουδαιότατη σημασία. Καὶ νὰ μὴ λησμονᾶμε, τώρα πού ἦρθε ἡ στιγμή νὰ τὸ ποῦμε, πὼς αὐτὸς εἶναι ὁ μόνος σωστὸς τρόπος γιὰ νὰ θεωροῦμε καὶ γενικότερα ὅλη τὴν ἐξελιχτικὴ πορεία τοῦ ἑλληνικοῦ στοχασμοῦ.

Ὁ ἑλληνικὸς στοχασμὸς, ἡ «φιλοσοφία τῶν Ἑλλήνων», δὲν μπορεῖ νὰ προβληθεῖ σ' ἓνα στατικὸ ἐπίπεδο, οὔτε νὰ συγχυστοῦν, νὰ παραβλεφτοῦν, νὰ σβήσουν καὶ νὰ ἐξουδετερωθοῦν οἱ ποικίλες κοινωνικοπολιτικὲς ἀφετηρίες, οἱ ἀντιθέσεις, οἱ αἰτιακὲς συνεπαφές, ἡ διαδοχὴ καὶ ἡ ἐξέλιξη καὶ οἱ βασικότερες κοσμοθεωρητικὲς διαφορὲς, πού περικλείνονται μέσα σ' ἐκεῖνο τὸ γενικὸν ὄρο.

Ἡ μεγάλη προπαιδευτικὴ ἀξία τῆς μελέτης τοῦ ἀρχαίου κόσμου χάνεται κι ἐκμηδενίζεται μὲ μιὰ τέτλια μέ-

θοδο. Ἡ μελέτη στήν κάθε συγκεκριμένη μορφή, στήν κάθε συγκεκριμένη στιγμή, ἢ διερεύνηση ἀπάνω στήν ἐξελικτική πορεία, τὰ γενετικά αἷτια καί τήν ἀλληλουχία τῶν μορφῶν, αὐτό εἶναι τὸ μεγάλο δίδαγμα. Ὁχι ἡ ἀπολυτοποίηση, ἡ αὐθαίρετη ἐπιλογή, ἡ ἀμαλαματοποίηση, ἢ σύγχυση τοῦ ἱστορικά διαφοροποιημένου.

Τὸ αἶτημα λοιπὸν γιὰ τήν ἱστορική θεώρηση τοῦ πλατωνικοῦ ἔργου παραμένει ἀκέραιο καί ἡ ἀπάντηση σ' αὐτὸ ἔχει προχωρήσει σήμερα τόσον, ὅπου δὲ μᾶς ἐπιτρέπεται πιά νὰ παραβλέπουμε τὰ θετικά κι ἐξακριβωμένα συμπεράσματα.

Ἀπ' αὐτὸ τὸ αἶτημα πηγάζει ἡ ἀνάγκη νὰ χρονολογηθοῦν τὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνα, ὡς πρὸς τὸν καιρὸ ποὺ γράφτηκαν, καί ν' ἀποκατασταθεῖ μιά σειρά τους, νὰ ξεχωριστοῦν ὁμάδες χρονολογικά ἢ κι ἐσωτερικά συγγενεῖς, νὰ ἐξακριβωθοῦν στή γενετική τους ἐμφάνιση τ' ἀπορήματα καί οἱ ἀπόκρισες, ποὺ δόθηκαν κάθε φορά σ' αὐτά.

Μήπως ὅμως ἡ θεώρηση αὐτὴ τοῦ ἔργου «ἐν γενέσει» περικλείνει τὸν ἀντίθετο κίντυνο νὰ τὸ διασπάσουμε, νὰ τὸ ἴδουμε μόνο κομματιαστά, χωρὶς ἐσωτερική συνάρτηση καί χωρὶς ἐνότητα;

15. Ἐτσι ἀντικρίζουμε τὸ δεύτερο βασικὸν αἶτημα γιὰ τὴ θεώρηση τοῦ πλατωνικοῦ ἔργου, τὸ πρόβλημα τῆς ἐνότητάς του.

Ἄν δὲν ὑπάρχει ἡ ἐνότητα ἀπὸ ἓνα κλειστὸ σύστημα, δὲν ὑπάρχει ἄραγε καμιὰ ἐνότητα, καμιὰ γραμμὴ συνδετική, ποὺ νὰ τὸ διαπερνάει ὁλόκληρο; Καί ἂν ὑπάρχει, ποιά εἶναι;

Βέβαια ὑπάρχει στὸ τέλος τέλος ἡ ἐνότητα τοῦ προσώπου, ποὺ τὸ δημιούργησε. Μὴν ἄραγε ὅμως παρουσιάζει καί αὐτὴ ἡ προσωπικότητα τοῦ Πλάτωνα μεταστροφές βαθιές, ποὺ διασποῦνε καί τὸ ἔργο; Μποροῦμε μέσα στὸ ἴδιο τὸ ἔργο νὰ διαπιστώσουμε μιά κύρια γραμμὴ, ποὺ νὰ τὸ ἐνοποιεῖ, καθρεφτίζοντας καί τὴν προσωπικότητα καί τὴν πορεία στήν ἀναζήτηση;

Πολλοὶ θέλησαν νὰ βροῦν τὴν ἐνότητα αὐτὴ σὲ κάτι ἐξωτερικό, λογουχάρη στή διαλογικὴ μορφή τῶν ἔργων ἢ στὸ πρόσωπο τοῦ Σωκράτη, ποὺ εἶναι ὁ κύριος συζητητὴς σὲ ὄλα σχεδὸν τὰ ἔργα. Ἡ ἐνότητα ὅμως δὲ βρίσκεται αὐτοῦ. Ἡ διαλογικὴ μορφή ἔχει βέβαια ἐσωτερικὴ συνάφεια

μέ τη διαλεχτική. Είναι όχι μόνο ή άφετηρία της, μά και τὸ νεῦρο της. Ἡ ἐρώτηση εἶναι ἡ ἐνσάρκωση τῆς ἀπορηματικῆς θέσης, ἡ ἐνσάρκωση τῆς ἐρευνητικῆς ὀρμῆς καὶ ἡ ἀπόκριση εἶναι ὁ ἀναβαθμὸς τῆς πορείας. Καὶ ἀκόμη ὁ διάλογος εἶναι ἡ μετατροπὴ τῆς ἀναζήτησης σὲ δραματικὴ σύγκρουση, ὅπου ἡ ἀντίθεση ἐνσαρκώνεται στὰ πρόσωπα τοῦ διαλόγου, γίνετ' ἕνα πνευματικὸ κονταροχτύπημα με ζωντανοὺς μαχητές. Ὁ διάλογος εἶναι τὸ φιλοσοφικὸ δράμα, ἡ μετουσίωση τῆς ἀγωνίας γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς ἀλήθειας σὲ ζωντανὴ πράξη. Τελειότερη μορφή δὲν πῆρε ἡ φιλοσοφικὴ ἀναζήτηση ποτέ. Σὲ τοῦτο στέκεται ὁ Πλάτωνας μοναδικὸς σ' ὅλη τὴν πνευματικὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας.

Ὡστόσο, ὅσο καὶ νὰ δένεται ἡ διαλογικὴ μορφή ἐσωτερικὰ μετὴν ἀναζήτηση, δὲν εἶναι ἡ οὐσία της. Τὸ πλατωνικὸ δράμα ἔχει συγκεκριμένο περιεχόμενο, ποὺ καθορίζεται καὶ ἀπὸ τὴν προσωπικότητα τοῦ δημιουργοῦ του καὶ ἀπὸ τὶς πνευματικὲς ροπές, τὶς ἰδεολογικὲς ἀντιθέσεις καὶ τὰ ἰδανικὰ τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ τόπου ποὺ γεννήθηκε. Ἐκεῖ πρέπει ν' ἀναζητηθεῖ τὸ δημιουργικὸ στοιχεῖο τῆς ἐνότητας.

Γι' αὐτὸ ἄλλοι προχώρησαν σὲ κάτι οὐσιαστικότερο καὶ φρονοῦν, πὼς τὸ βασικὸ κίνητρο τῆς πλατωνικῆς δημιουργίας καὶ ἡ κεντρικὴ γραμμὴ, ποὺ ἐνώνει τὸ ἔργο του, εἶναι ἡ λαχτάρα του καὶ ὁ ἀγῶνας του νὰ δικαιώσει τὴν προσωπικότητα τοῦ Σωκράτη, ποὺ ἐνσαρκώνει ἀπόλυτα καὶ τὰ προσωπικὰ ἰδανικὰ τοῦ Πλάτωνα. Ἐτσι προβάλλοντας τὴ δική του προσωπικότητα, τοὺς πόθους του, τὶς ἀναζητήσεις του στὴν προσωπικότητα τοῦ Σωκράτη, δικαιώνει τὸν ἑαυτό του καὶ ἀπολυτρώνεται μετὴν ἀποκορύφωση τῆς σωκρατικῆς μορφῆς στὴν ἐνσάρκωση τοῦ ἀληθινοῦ φιλόσοφου καὶ τοῦ ἀληθινὰ ἐνάρετου, τοῦ «δίκαιου» ἄντρα, ποὺ ἐνῶ ἀγωνίζεται γιὰ νὰ σώσει τὴν πολιτεία, νὰ ἰδρύσει τὴν ἰδανικὴ καὶ δίκαιη πολιτεία πάνω στὴ γῆ, θανατώνεται. Τὸ δράμα τοῦ Σωκράτη εἶναι τὸ δράμα τοῦ ἴδιου τοῦ Πλάτωνα καὶ τὸ ἔργο τοῦ Πλάτωνα εἶναι ἡ ἐνσάρκωση μετὸ φιλοσοφικὸ λόγο αὐτῆς τῆς τραγωδίας.

Εἶναι ἀλήθεια, πὼς ἡ ἀντίληψη αὐτὴ ἀνταποκρίνεται στὴν ἀμεσότερη πρόθεση, ποὺ χωρὶς ἄλλο ἔσπρωξε τὸν Πλάτωνα νὰ γράψει μερικὰ ἀπὸ τὰ ἔργα του στὴν πρώτη περίοδο τῆς δημιουργίας του. Ὁ θάνατος τοῦ Σωκράτη στάθηκε χωρὶς ἄλλο στὴ συνείδηση τοῦ Πλάτωνα ἕνα τρομερὸ ἀνοσιούργημα τῆς πολιτικῆς κοινότητας. Ἄν μά-

λιστα δεχτούμε την προσωπική σχέση του Πλάτωνα με το Σωκράτη σαν ένα εξυψωμένο πνευματικόν έρωτα, ο τραγικός και άδικος θάνατος του Σωκράτη είταν ένας ψυχικός «τραυματισμός», που κοντά στ' άλλα ψυχοσυνθετικά στοιχεία καθόρισεν όλη την πορεία της ζωής του Πλάτωνα. Γιατί ή πληγή τούτη ή αγιάτρευτη τότε κέντριζε να υπερνικήσει «ιδεολογικά» τó τρομερό τουτο περιστατικό και να τó υπερνικήσει ακόμη και στην πράξη, ιδρύοντας την ιδανική πολιτεία, όπου ο φιλόσοφος (ο Σωκράτης-Πλάτωνας) θά είτανε βασιλιάς και όχι κατάδικος. Για τον Πλάτωνα λοιπόν είτανε πραγματικά βαθύτατη ψυχική ανάγκη να δικαιώσει τó Σωκράτη. Έτουτο τó ψυχοκίνητρο, συνδυασμένο ίσως και με κάποιο άλλο βασικό γνώρισμα της ψυχοσύνθεσής του, κάποια «ντροπαλοατολμία», έναν δισταγμό για την άμεση προσωπική εμφάνιση και στη δράση την πολιτική, μά και στη θεωρία, μάς έξηγει, γιατί ο Πλάτωνας παρουσίασε σ' όλα του σχεδόν τά έργα τó Σωκράτη ή κάποιο άλλο πρόσωπο (τόν ξένον Έλεάτη, τόν ανώνυμον Έθναϊό) για εκπρόσωπο και φορέα της δικής του φιλοσοφίας και δέν έπρόβαλε καμιά θεωρητική του πρόταση σαν προσωπικά δική του.

Όστόσο δέν άρκει ή παρουσία του Σωκράτη και ο έσωτερικός ταυτισμός του με τόν Πλάτωνα για να έξηγήσει όλακερο τó έργο του, τó άπλωμά του σ' όλο τόν όρίζοντα του έπιστητού, τó ψήλωμα και τόν πλούτο του στοχασμού, τó άδιάκοπο αúτοξεπέραςμα, τις γνωσιολογικές, τις οντολογικές, τις κοσμολογικές, τις ήθικολογικές και πολιτειολογικές αναζητήσεις του και τέλος και την καταφυγή του στο μύθο, σαν τó μόνο μέσο, που μπορεί να συλλάβει και να δώσει μορφή σ' εκείνο, που δέν μπορεί να παραστήσει σε λογικόν είρμό και διαλεχτικήν απόδειξη ο στοχασμός.

Τó έργο του Πλάτωνα ξεπερνάει άπ' όλες τις πλευρές τά σύνορα της σωκρατικής απολογητικής και σίγουρα έχει άλλο πιο βαθύ και παραμόνιμο και δυναμικό ψυχοκίνητρο, που τó έμπνέει και τού δίνει ένότητα.

Για τούτο άλλοι θέλησαν να βρούν την ένότητα του πλατωνικού έργου στη διαλεχτική μέθοδο ή στη «θεωρία για τις ιδέες», την «ιδεοκρατία», όπως την ονομάζουν.

Η θεωρία για τά «είδη» ή τις «ιδέες» είναι βέβαια ένα

ἀπὸ τὰ πιὸ σημαντικὰ καὶ πιὸ χαρακτηριστικὰ ἀθλήματα τοῦ πλατωνικοῦ στοχασμοῦ, μιὰ πρωτότυπη δική του συμβολή στὴ φιλοσοφικὴ διανόηση τῶν Ἑλλήνων. Αὐτὴ καθοδηγεῖ τὴν ὄντολογικὴ του θεώρηση στὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἔργου του καὶ γύρω ἀπ' αὐτὴ συγκεντρώνεται σὲ μερικὰ ἀπὸ τὰ κύρια ἔργα του ὄχι μόνο ἡ προβληματικὴ γιὰ τὸ «ὄν», παρὰ καὶ ἡ γνωσιολογία καὶ ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ πολιτειολογία του μὲ τὴν ὑπέρτατην ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ.

Ὅσο κι ἂν στάθηκεν ὁμως ἓνα σημαντικότερο πόρισμα τῆς ἀναζήτησης καὶ ἓνα κέντρισμα ἀδιάκοπο πρὸς νέες ἐρευνες ἢ θεωρία γιὰ τὰ «εἶδη» οὔτε ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἐμπνέει τὸ πλατωνικὸ ἔργο, οὔτε μεσουρανεῖ στὸ πλατωνικὸ στερέωμα ὡς τὸ τέλος. Εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς κορυφές τοῦ πλατωνικοῦ στοχασμοῦ, ὄχι ὁμως ἡ κύρια ἐνωτικὴ γραμμὴ τοῦ ἔργου του. Ἡ διαλεχτικὴ μεθοδικὴ ἀπὸ τὴν ἀλημεριά, ποὺ ταυτίζεται μὲ τὴ φιλοσοφία, παραμένει πάντα στὴ συνείδηση τοῦ Πλάτωνα ἓνα μέσο γιὰ τὴν κατάχτηση τοῦ σκοποῦ. Δὲν εἶναι αὐτοσκοπός. Ὁ διαλεχτικός, ὁ φιλόσοφος θὰ κατακτήσει τὴν ἀλήθεια, ὄχι γιὰ μιὰν ἀπλὴ «θέα», παρὰ γιὰ νὰ διαπλάσει τὴ ζωὴ. Ἐτοῦτος παραμένει πάντα ὁ ὑπέρτατος σκοπός. Γι' αὐτὸ νομίζω, πῶς πρέπει ν' ἀναζητήσουμε τὴ βαθύτατην ἐνωτικὴ γραμμὴ τοῦ ἔργου του στὸ κεντρικὸ ψυχόρμητο τῆς προσωπικότητάς του, στὴν ἀντίληψη τῆς προσωπικῆς του ἀποστολῆς, ἐνώνοντας ἔτσι καὶ τὸ δημιουργὸ καὶ τὸ ἔργο του.

Τὸ ἰδανικόν, ποὺ ἐπήγασεν ἀπὸ τὴ γέννηση, τὴν ἀνατροφή του, τὸν περίκοσμό του καὶ τὴν ψυχοσύνθεση, ποὺ τοῦ δημιουργήθηκεν ὡς τὰ εἴκοσί του χρόνια, τὸ ἰδανικόν, ποὺ θέρμαινε τὴ νεανικὴ του ψυχὴ, ὅταν γνώρισε τὸ Σωκράτη, τὸ ἰδανικόν νὰ γίνῃ ὁ «ποιητῆς» στὴ δραματικὴ καὶ τὴν πολιτικὴ πράξι, ὁ ἀνορθωτῆς τῶν ψυχῶν καὶ τῆς πολιτείας, ὁ ἀναστρωτῆς «τῆς δίκαιης πολιτείας», ποὺ θὰ βοηθάει τὸν πολίτη μὲ τὴ σωστὴ «παιδεία» νὰ καταχτᾷ τὴν ἀρετὴ καὶ ὁ πολίτης θὰ στηρίζει τὴν πολιτεία μὲ τὴν ἀρετὴ του, αὐτὸ τὸ ἰδανικόν στάθηκε τὸ βασικὸ ψυχοκίνητρο του καὶ μὲ τὴν ἑτερογονία τῶν σκοπῶν πραγματώθηκε στὴν πνευματικὴ δημιουργία του.

Μέσα στὴν πραγμάτωση αὐτὴ συντρέχουν ὅλα τ' ἄλλα στοιχεῖα καὶ ἡ διαλογικὴ μορφή καὶ ἡ δικαίωση τοῦ Σωκράτη καὶ ὁ ταυτισμὸς Σωκράτη καὶ Πλάτωνα καὶ ὅλες οἱ ἀναζητήσεις, ποὺ ἔκαμε σ' ὅλα τὰ ἐπίπεδα τοῦ ἐπιστη-

του, τὰ πορίσματα, πού ἔφτανε κάθε φορά, καί ἀκόμα οἱ ἐξόρμησές του πρὸς ἀμεση θετικήν ἐφαρμογή τῶν θεωρητικῶν του δραματισμῶν.

Ἡ ἀριστοκρατική καί ἀντιδημοκρατική ροπή, πού κυριαρχοῦσε στήν ψυχοσύνθεση τοῦ Πλάτωνα, τόν ἔφερν' ἔξω ἀπὸ τή γύρω του πραγματικότητα. Ἡ ἰδανική του πολιτεία, ὅσο κι ἂν εἶχε κάποια παραδειγματικά στοιχεῖα στή σπαρτιατική κλειστή στρατιωτικοαγροτική πόλη, δέν ἔβρισκε στήν πραγματικότητα καμιᾶ πραγματική βάση. Ἐτοῦτο τὸ βασικὸ γνῶρισμα, μαζί μὲ τὴν ντροπαλοάτολμη ἰδιοσυγκρασία του, τόν κρατοῦσε μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀμεση πολιτικὴ δράση μέσα στήν Ἀθήνα. Ἡ τραγικὴ τύχη τοῦ Σωκράτη τόν ἀποτράβηξεν ἀκόμη περισσότερο. Ἐτσι ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς προσωπικότητάς του τόν ἀνάγκαζαν νὰ στραφεῖ στήν ἀναζήτηση τοῦ ἀπόλυτου πρὸς ὅλες τίς κατευθύνσεις, ν' ἀναζητήσῃ τὴν ἀπόλυτη πραγματικότητα, πού εἶναι ὄξω ἀπὸ τὸν αἰσθητὸ κόσμον, τὸ ἀπόλυτο ἀγαθὸ καί τὴν ἀπόλυτα ἰδανικὴ πολιτεία. Τοῦτο ὅμως τὸ ἀπόλυτο πῶς μπορεῖ νὰ καταχτηθεῖ; Μὲ τὴν ἀληθινὴ γνώση, τὴν ἐπιστήμη. Ὁλητὴ ἡ γύρω πραγματικότητα εἶτανε ρευστὴ, μεταβλητὴ, φθαρτὴ, ἐλαττωματικὴ, ἄρα ψεύτικη, «εἶδωλο» καί ὄχι «οὐσία». Μιά τέτια πραγματικότητα οὔτε γιὰ τὴν ἀληθινὴ γνώση, οὔτε γιὰ τὴ δίκαιη πολιτεία μπορεῖ νὰ δώσει θεμέλιο. Ἐνας καί μόνον ἄνθρωπος ἀπὸ τοὺς γύρω του εἶχεν ἀναζητήσῃ τὴ στέρεα βάση, τὴν πέραν ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο καί τὴν ὑποκειμενικὴ δοξασία γνώση. Ὁ Σωκράτης. Καί ὁ Σωκράτης εἶταν ἀκόμη ὁ ἀπόλυτος «δίκαιος», ἡ προσωπικὴ ἐνσάρκωση τοῦ ἰδανικοῦ πολίτη. Ἀφοῦ ὑπαρξεν ὁ Σωκράτης, ἄρα ἡ γνώση καί ἡ ἀρετὴ καί ἡ πολιτεία, ὅπου τουλάχιστον οἱ κυβερνήτες θὰ εἶτανε σάν τὸ Σωκράτη, δέν εἶτανε κάτι ἀνύπαρχτο καί ἀδύνατο νὰ καταχτηθεῖ καί νὰ πραγματωθεῖ.

Ἄν ἡ σημερινὴ πραγματικότητα σκότωσε τὸ Σωκράτη, αὐτὸ σημαίνει, πῶς εἶτανε κακὴ, πῶς ἔπρεπε νὰ ὑπερνηκηθεῖ. Νὰ λοιπὸν ὁ ἀμεσότερος σκοπός.

Πρέπει νὰ βρεθεῖ ἡ ἐπιστήμη, πού θὰ γνωρίσει τὸ ἀπόλυτο «ὄν» καί τὴν ὑπόσταση τῆς δίκαιης πολιτείας. Στὴν ἐπιστήμη αὐτὴ πρέπει νὰ μνηθοῦν οἱ κυβερνήτες. Τότες ἡ ἰδανικὴ πολιτεία θὰ πραγματωθεῖ.

Αὐτὴ ἡ ἀναζήτηση δημιούργησεν ὅλο τὸ ἔργο τοῦ Πλάτωνα. Εἶναι ἡ κεντρικὴ ψυχοκινητικὴ δύναμη, πού τόν

ἔσπρωχνε σ' ὅλη του τὴ ζωὴ καὶ ἀπαρτίζει τὴν ἐνωτικὴ γραμμὴ ὅλου τοῦ ἔργου του. Ἡ φιλοσοφία του εἶναι μιὰ φιλοσοφία ἐνέργειας, ὄχι παθητικὴ θεώρηση. Θέλει νὰ κατανοήσῃ τὸ ἀληθινό, γιὰ ν' ἀλλάξῃ τὸν κόσμον τὸν ὄρατό, νὰ τὸν ἐξυψώσῃ. Δὲ ζητᾷ νὰ διαπλάσῃ μιὰν ἀπόκοσμη φιλοσοφία ἐνὸς αὐτάρεσκου καὶ ὀμφαλοσκοποῦ ἀναχωρητῆ. Ἀγωνίζεται, παλεύει, μάχεται σ' ὅλη του τὴ ζωὴ, μὲ ὅλα τὰ χάρισματά τῆς διονυσιακῆς καὶ ἀπολλώνιας φύσης του, τὸ στοχασμὸ καὶ τὸ ποιητικὸν δράμα, τὸ λόγο καὶ τὴ θεία μανία, γιὰ νὰ καταχτήσῃ τὴν ἐπιστήμην, τὴν ἀληθινὴ γνῶσιν, τὴν ἐπαφὴν μὲ τὸ ὑπέρτατον «ὄν», τὸ ἀγαθόν, γιὰ νὰ τὸ φέρῃ στὴ γῆ, νὰ διαμορφώσῃ ἀπάνω στὸ οὐράνιον κι αἰώνιον πρῶτο τὴν ἰδανικὴν ἀνθρώπινη πολιτεία καὶ νὰ λυτρώσῃ τὸν ἄνθρωπον.

Νὰ τὸ ἔργο τοῦ Πλάτωνα, τὸ ἔργο τῆς ζωῆς του, ἡ δημιουργία του. Μ' αὐτὴ τὴν ἐναγώνια προσπάθειαν ὑψώθηκέν ὁ Πλάτωνας σὲ μέγαλον δημιουργὸν καὶ χάρισε στὴν ἀνθρωπότητα τοὺς καρποὺς τῆς ἀναζήτησός του. Δημιουργὸς καὶ ἔργο εἶν' ἓνα ἐναρμόνιον σύνολον.

16. Ξεκινώντας ἀπὸ τούτῃ τὴ βασικὴν ἐνιαία γραμμὴ μπορούμε νὰ κατανοήσουμε σ' ὅλες τῆς τῆς πλευρῆς τῆς δημιουργίας τοῦ Πλάτωνα, τὴν ἐξελιχτικὴ πορεία τῆς, σ' ὅλα τὰ ἐπίπεδα, τὸ γνωσιολογικόν, τ' ὄντολογικόν, τὸ κοσμολογικόν, τὸ ψυχολογικόν, τὸ ἠθικολογικόν, τὸ πολιτειολογικόν; Ἐδῶ νομίζω, πῶς συγκεντρώνεται τὸ τρίτον γενικὸ πρόβλημα τῆς πλατωνικῆς ἐρμηνείας, τὸ πρόβλημα γιὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἀνάπτυξιν τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας.

Ἐτοῦτο τὸ πρόβλημα προϋποθέτει καὶ τὴν ἱστορικὴν θεώρησιν, ποὺ ἔθεσε τὸ πρῶτον αἶτημα, καὶ τὴν ἐνότητα τῆς βασικῆς γραμμῆς, ποὺ ἔθεσε τὸ δεύτερον αἶτημα. Ἄς ἐπιχειρήσουμε νὰ σκιαγραφήσουμε καὶ τὸ τρίτον τοῦτο πρόβλημα.

Ἀναζήτησιν τῆς ἀληθινῆς ἐπιστήμης μὲ ὁδηγὸν τὸ Σωκράτη, νὰ τὸ ἀρχικόν ξεκίνημα. Γιατὶ ὁ Σωκράτης ἔδειχνε τὸ σωστὸ δρόμον πρὸς τὴν ἀληθινὴν γνῶσιν, εἶχε τὴ σωστὴν μέθοδον. Ποιὰ εἶταν ἡ σωστὴ μέθοδος; Ἡ ἀναζήτησιν τῆς ἀλήθειας πέραν ἀπὸ τὴν ὑποκειμενικὴν γνῶμην, τὴ «δόξαν», μὲ τὴν ἐρώτησιν, τὸν ἔλεγχον, μὲ τὸν διάλογον. Ἡ «μαιευτικὴ» τοῦ Σωκράτη ἐγένετο ἡ ἀφετηρία γιὰ τὴ «διαλεκτικὴ» τοῦ Πλάτωνα, τὴν τέχνην νὰ ζητᾶμε καὶ νὰ βρῃσκουμε τὴν

ἀλήθεια πέραν ἀπὸ τὴν ἀπάτη καὶ τὴν πλάνη τῆς αἴσθησης. Ἡ αἴσθηση μᾶς δείχνει τὸν κόσμο σὲ ἀδιάκοπη ροὴ καὶ ἀλλαγὴ, ἄρα ποτές ἴδιο μὲ τὸν ἑαυτό του. Ἡ ἀληθινὴ γνώση βρίσκεται πέραν ἀπὸ τὴν ὑποκειμενικὴ γνώμη, τὴ «δόξα», γιατί αὐτὴ τὸ πολὺ πολὺ ἀνταποκρίνεται στὴ ροὴ τῶν αἰσθητῶν. Ἡ διαλεχτικὴ θὰ μᾶς ὀδηγήσει στὸ ὑπερυποκειμενικό, τὸ γενικό, ἐκεῖνο ποὺ ἔχει καθολικὸ κι αἰώνιο κῦρος, γιατί εἶναι τὸ ἀληθινὸ ὄντο, τὸ «ἀεὶ ὡσαύτως κατὰ ταῦτά ἔχον». Ἔτσι κατανοοῦμε, γιατί ὁ Πλάτωνας δέθηκε τόσο στενὰ καὶ ἀπόλυτα μὲ τὸ διάλογο, ποὺ τὸν πῆρε ἀπὸ τὸ Σωκράτη, καὶ δὲν τὸν ἄφησε ν' ἀτονήσει παρὰ μόνο στὸ τελευταῖο του ἔργο. Ἐχτὸς ἀπὸ τὴν καλλιτεχνικὴ του ἰδιοσυγκρασία, ποὺ τὸν ἔσπρωχνε στὴ δραματικὴ μορφή τοῦ λόγου, ἡ βαθύτερη αἰτία, ποὺ ἐξηγεῖ τὸ διάλογο, εἶτανε ποὺ ὁ διάλογος, ἡ ἀντιθετικὴ διερεύνηση, εἶναι αὐτὴ ἡ ὑπόσταση τῆς μαιευτικῆς καὶ διαλεχτικῆς ἀναζήτησης. Ὁ Πλάτωνας ὅμως δὲ στάθηκε μόνο στὴ σωκρατικὴ μεθοδική, τὴν ἐπαγωγή. Ὁ ἔλεγχος τῆς ὑποκειμενικῆς δοξασίας ἀνοίγει τὸ δρόμο, ξεκαθαρίζει τὸ ἔδαφος, πολλές φορές ὅμως δὲ φτάνει στὸ τέρμα, στὴν κατάχτηση τῆς οὐσίας καὶ στὸν ὀρισμὸ τῆς ἔννοιας. Γιὰ τοῦτο ὁ Πλάτωνας προχωρεῖ πέραν ἀπὸ τὴ σωκρατικὴ μαιευτικὴ τὴ μονοκόμματη, βαθαίνει ἀδιάκοπα τὸ πρόβλημα τῆς γνώσης, ἀναζητᾶει νέους τρόπους γιὰ νὰ φτάνει στὴ σύλληψη τοῦ γενικοῦ, τοῦ αἰώνιου. Χρησιμοποιεῖ τὴ συνοπτικὴ θεώρηση τοῦ γενικοῦ, ποὺ διαπερνᾶει τὰ μερικά, τὴν ἀπαγωγή, τὴ διχοτομικὴ διάλριση τῶν «εἰδῶν», γιὰ νὰ φτάσει στὸν ὀρισμὸ. Ἀκόμη χρησιμοποιεῖ τὸν ὑποθετικὸ ἔλεγχο καὶ παραπέρα σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ὄντολογία του καὶ τὴν ψυχολογία του φτάνει στὸ πόρισμα, πὼς ἡ γνώση εἶναι ἀνάμνηση. Ὅπως δὲν ὑπάρχει «εἶναι ἐν γενέσει», ἔτσι δὲν ὑπάρχει καὶ γνώση «ἐν γενέσει». Ὅπως τὸ ἀντικείμενο τῆς γνώσης δὲ γίνεται, παρὰ προϋπάρχει αἰώνια, ἔτσι καὶ ἡ γνώση του κατὰ ἔσχατον λόγον δὲν μπορεῖ νὰ δημιουργηθεῖ, εἶναι ξαναγνώρισμα τοῦ ἰδωμένου κάποτε καὶ κάπου, θύμηση. Γι' αὐτὸ στὸ τέλος ἡ ὑπέρτατη γνώση εἶναι μιὰ ἐκστατικὴ θέα τοῦ ἀπόλυτου. Ὁ «λόγος» δὲ φτάνει ὡς ἐκεῖ. Μόνο ὁ μῦθος, ἡ εἰκονικὴ ἔκφραση μπορεῖ νὰ μᾶς φέρει σ' ἐπαφὴ μὲ τὸ ἀνέκφραστο.

Ὁ δρόμος αὐτὸς τῆς πλατωνικῆς γνωσιολογίας, ἀν καὶ δὲν ἔφτασε ποτὲ οὔτε γιὰ τὸν ἴδιο τὸν Πλάτωνα σὲ ἀπόλυτα

Ίκανοποιητικό τέρμα, πλούτισε με πολλές κατάχτησες τή λογική και τήν έπιστημονική μεθοδική. Βέβαια, αν πάρουμε για όριστικό πόρισμα τήν καταφυγή στο μύθο, έχουμε μιάν αναδρομή στη θαματοργική θεώρηση του κόσμου και στον πρωτόγονο ανθρωπομορφισμό, άρα σε κάτι όλότελα άρνητικό για τήν έπιστήμη. Ό δρόμος όμως, που άκολουθήσεν ο Πλάτωνας, είναι διδαχτικός, όπως και τά σύνορα που δέν μόρεσε να ξεπεράσει. Και ο δρόμος τής πλατωνικής γνωσιολογίας και τά σύνορά της έχουνε στενότατη σχέση με τήν όντολογία του και με τήν εξέτασή της γίνονται καλύτερα νοητά. Έκείνο, που πιστοποιούμε τώρα, είναι, πως ή γνωσιολογία του Πλάτωνα βρίσκεται σε άδιάκοπη εξέλιξη και αυτήν θά έχει να διακριβώσει ή έρευνα για να μάς δώσει τήν εικόνα τής αναζήτησής του.

Και στην όντολογική του αναζήτηση ξεκίνησεν ο Πλάτωνας από το Σωκράτη. Γιατί ο Σωκράτης προσπαθώντας να όπερνήσει τον ύποκειμενισμό τής σοφιστικής διάνοησης, εκείνο, που έβρισκε ν' αντιπαρατάξει στην άτομική γνώμη, είταν ή γενική έννοια. Η γενικά άγνωρισμένη έννοια είναι ύπερατομική, είναι κάτι στερεό και άνάλλαγο. Αυτή στέκεται άπέναντι στις όρατές και μερικότερες ένσάρκωσές της, τις άτομικές παραλλαγές, τά μεταβλητά και φθαρτά αντίτυπά της, σαν κάτι που μένει πάντα το ίδιο. Αυτή λοιπόν ή νοητή μορφή έχει τά βασικά γνωρίσματα τής ούσίας, ταυτότητα και διάρκεια αιώνια. Και έπειδή είναι τέτια κάνει μορετή και τή γνώση. Γιατί γνώση δέν μόρει να ύπάρξει για κεينو, που δέ μένει ποτέ το ίδιο με τον έαυτό του, που έρχεται και φεύγει, που άλλάζει και ρέει. Έτσι λοιπόν φτάνει ο Πλάτωνας να ταυτίσει τήν ιδεατή μορφή, το «είδος», τήν «ιδέα», με το «όν». Και τόσο περισσότερο στήριξε τον Πλάτωνα στην όντολογική του θεώρηση ή σωκρατική άφετηρία, όσο ο Σωκράτης ξεκινούσε για τή γνωσιολογική και όντολογική αναζήτηση με τήν προσπάθεια να καθορίσει τήν ούσία τής άρετής και των μορφών της. Η ένέργεια μέσα στη ζωή, ή ανθρώπινη διαγωγή, ή δράση μέσα στην πολιτεία είτανε το κεντρικό σημείο, που ανταποκρινότανε στα βασικά ένδιαφέροντα του καιρού, που έζησεν ο Σωκράτης και ο Πλάτωνας, στα βασικά ένδιαφέροντα και του ίδιου του Πλάτωνα. Και συνάμα ή διερεύνηση για τήν ούσία τής άρετής τον έφερνε στο να συλλάβει τήν έννοια τής «ούσίας» σαν κάτι όλότελα άσώματο, έξω από

τόν ὄρατό κόσμο. Γιατί βέβαια, ἐνῶ κανείς δέν μπορεί ν' ἀρνηθεῖ, πῶς ὑπάρχει δικαιοσύνη, ἀντρεία, σωφροσύνη καί τὰ παρόμοια, κανείς δέν μπορεί νά ὑποστηρίξει, πῶς αὐτά εἶναι ὄρατά καί σωματικά. Εἶναι λοιπόν κάτι πού ὑπάρχει, ἐνῶ εἶναι ἄϋλο καί ἀσώματο. *Αρα ἐκεῖνο, πού καθαυτὸ ὑπάρχει, τὸ «ἀεί ὡσαύτως κατὰ ταῦτά ἔχον», εἶναι ἄϋλη, ἀσώματη, νοητὴ μορφή.

Κι ἔτσι ἡ ὄντολογικὴ ἀναζήτηση ὁδηγεῖ τώρα τὸν Πλάτωνα στοῦ νά χωρίσει βασικά καί ἀπόλυτα τὸν ὄρατό κόσμο ἀπὸ τὸ νοητό. Τὸν κόσμο τῆς γένεσης καί φθορᾶς, τῆς μεταβολῆς καί τῆς κίνησης, ἀπὸ τὸν κόσμο τῆς οὐσίας, τοῦ ἀμετάβλητου καί αἰώνιου. *Αληθινὴν ὄντικὴν ὑπόσταση ἔχει μόνο ὁ δεύτερος. *Αρα ἀληθινὴ γνώμη ὑπάρχει μόνο γι' αὐτόν. Για τὸν ὄρατό κόσμο, πού ἀπαρτίζεται ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ φυσικά σώματα καί τὰ σκευαστὰ καί τὰ εἰδωλά τους, τὰ καθρεφτίσματά τους στοῦ νερό ἢ τ' ἀντίγραφα τους, πού κατασκευάζουν οἱ τεχνίτες, γι' αὐτά ὑπάρχει ἡ αἰσθησιακὴ γνώση, πού εἶναι ἀπατηλὴ, ἀφοῦ καί τὸ ἀντικείμενό της εἶναι φευγαλέο καί ἀπλὸ εἰδωλό. *Ἡ δόξα λοιπόν, ἡ πίστη, ἡ εἰκόνα εἶναι ὁ μόνος τρόπος νά γνωρίσουμε τὸν ὄρατό καί σωματικό κόσμο. Για τὸ νοητὸ γένος ὁμῶς, γιὰ τὸ βασίλειο τῆς οὐσίας, γιὰ τὸν κόσμο τῶν εἰδῶν καί τοὺς ἀριθμοὺς ὑπάρχει ἡ νόηση, ἡ διάνοια, ἡ διαλεχτικὴ γνώση, ἡ ἀληθινὴ ἐπιστήμη.

*Ἐτσι ὁ Πλάτωνας γίνεται ὁ καθαυτοῦ ἰδρυτῆς τοῦ γνωσιολογικοῦ καί ὄντολογικοῦ δυϊσμοῦ, πού ἀπὸ τότες δέν ἔπαψε ποτὲ νά ἐπιφαίνεται μέσα στη φιλοσοφικὴ σκέψη, ὅταν ἀνάλογα πρὸς τὰ κοινωνικά αἷτια, πού δημιούργησαν τὸν πλατωνικό στοχασμό, ἀπαιτοῦν μιὰν ἔκφραση μέσα στοῦ ἰδεολογικό ἐποικοδόμημα. *Ὁ Πλάτωνας εἶναι ὁ ἀρχηγέτης σ' ἐκείνη τὴ βασικὴν ἀντιστροφή τῆς πραγματικότητας, πού μετατρέπει τὴν ἐξωυποκειμενικὴ πραγματικότητα σὲ εἰδωλό καί τὸ ἐσωυποκειμενικό εἰδωλό σὲ πραγματικότητα ἢ οὐσία.

*Απὸ τὴ στιγμὴν ὁμῶς, πού ἔφτασεν ὁ Πλάτωνας σ' αὐτὸ τὸ βασικὸν ὄντολογικό διχασμό καί τὴν ἀντιστροφή, ἀντιμετώπισε προβλήματα δυσκολοξεδιάλυτα καί ἀξεπέραστα, πού δέν τὸν ἄφησαν πιά ἡσυχον ὡς τὰ βαθύτατα γερατιά του.

Αὐτὰ τὰ νοητὰ «εἶδη» εἶναι οἱ γενικὲς ἔννοιες μὲ τὴ λογικὴ σημασία, πού τοὺς δίνουμε σήμερα, ἢ νοητὲς μορφές, σχήματα σταθερά, ἀρχέτυπες μῆτρες, πού δίνουνε

μορφή στον αδιαφοροποίητο χώρο, την ύλη, κι έτσι δημιουργούνε τὰ αίσθητά ;

Είναι τὰ «εἶδη» ὄντοτητες μεταφυσικές, ὑπαρχτὲς κάπου πέραν ἀπὸ τὸ αἰσθητὸ σύμπαντο μέσα σὲ κάποιο νοητὸ μόνο ὑπέρχωρο καὶ ὑπέρχρονο ;

Εἶναι τὰ εἶδη, τὸ «ὡσαύτως αἰεὶ κατὰ ταῦτὰ ἔχον», ἀκίνητα, ἀμετάβλητα, χωρὶς ἐπικοινωνία συναμεταξύ τους, ἢ ἔχουν ἐπικοινωνία συναμεταξύ τους, μὰ τότε πῶς μένουν αἰώνια τὰ ἴδια καὶ πῶς εἶναι ὁλότελα αὐθύπαρχτα ;

Καὶ ἀφοῦ ὁ κόσμος τῶν νοητῶν εἶναι χωρισμένος ἀπὸ τὸν κόσμο τῶν αἰσθητῶν, τότες πῶς μπορεῖ νὰ νοηθεῖ ἡ σχέση τῶν νοητῶν μὲ τὰ αἰσθητά ; Εἶναι τοῦτα ἀπλὰ «εἶδωλα», μιμήματα, ἀντίτυπα, ὅπως τὰ εἶδωλα τῶν αἰσθητῶν, ποὺ βλέπουμε καθρεφτισμένα μέσα στὰ νερά, χωρὶς τὸ πράγμα ποὺ καθρεφτίζεται νὰ πάσχει τὸ παραμικρὸ ἀπὸ τοῦτο τὸν καθρεφτισμό του ; Ἡ μετέχουνε στὰ νοητά, καὶ πῶς θὰ νοηθεῖ τούτη ἡ μέθεξη ; Εἶναι τὰ νοητὰ αἰτίες γενετικές τῶν αἰσθητῶν ;

Ἔτοῦτα καὶ ἄλλα προβλήματα καὶ ἀπορήματα δὲν ἔπαψαν νὰ ὑψώνονται ἀδιάκοπα μπροστὰ στὸν ἐρευνητικὸ νοῦ τοῦ Πλάτωνα καὶ ἡ ἀπάντηση στ' ἀπορήματα δὲ δίνεται μιὰ κι ἐνιαία καὶ ὁμοσήμαντη ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος.

Γιατὶ ἡ βασικὴ του θέση ἐλέγχεται ἀδιάκοπα καὶ μὲ τὴ συζήτηση μέσα στὴν Ἀκαδημία καὶ μὲ τὴν ἐπίθεση ποὺ γίνετ' ἀπ' ἔξω. Κι ἔτσι ἀναγκάζεται ὁ Πλάτωνας νὰ λογαριαστεῖ μὲ ὅλες τὶς λύσεις, ποὺ εἶχε δώσει ὡς τότες ἢ ἐλληνικὴ σκέψη στ' ὄντολογικὸ πρόβλημα, καὶ νὰ ὑποστηρίξει ἢ νὰ τροποποιήσει καὶ τὴ δική του βασικὴν ἀντίληψη ἀνάλογα μὲ τὴν πορεία καὶ τὰ πορίσματα τῆς συζήτησης. Γιατὶ ὁ ἴδιος ξεπερνάει κάθε φορὰ τὸν ἑαυτὸ του, μὰ ποτὲ δὲ φτάνει σὲ κάτι ὀριστικὸ καὶ ἀπόλυτα ἱκανοποιητικὸ. Κι ἔτσι μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς, πῶς στ' ὄντολογικὸ πρόβλημα ὁ Πλάτωνας ἀνοιξεν ἕνα δρόμο δικό του, τὸν ἐπροχώρησεν ὅσο κανένας ἄλλος ἀρχαῖος ἢ νεώτερος φιλόσοφος, ὅμως στὸ τέρμα τὸ ποθητὸ δὲν ἔφτασε.

Καὶ στὴν ὄντολογία λοιπὸν ἡ διερεύνηση τοῦ δρόμου τούτου εἶναι τὸ οὐσιαστικότερο αἶτημα γιὰ τὴν κατανόηση κι ἐρμηνεία τοῦ Πλάτωνα.

Κι ὅπως εἶδαμε νὰ κινιέται ἀδιάκοπα ἐξελιχτικὰ ἢ γνωσιολογικὴ καὶ ἡ ὄντολογικὴ του θεώρηση, ἔτσι καὶ ἡ

ψυχολογία του, ή ήθικη και ή πολιτειολογία του. Δέν θά παρακολουθήσουμε τώρα τήν εξέλιξη αὐτή, γιατί σκοπός μας εἶναι νά θέσουμε μόνο τὸ πρόβλημα. Δυὸ λόγια μόνο γιά τήν πολιτειολογία του. Ἐκεῖ ἔχουμε τρία ἔργα, τήν «Πολιτεία», τὸν «Πολιτικό» καί τοὺς «Νόμους», ποὺ σέ τρεῖς ἐποχές τῆς ζωῆς του σημαδεύουν τήν πορεία τῆς σκέψης του σχετικά μέ τὸ βασικὸ πρόβλημα, ποὺ τὸν ἀπασχολοῦσε, τήν ἐπίγνωση τῆς ὀρθῆς πολιτείας μέ σκοπὸ τήν πραγμάτωσή της.

17. Αὐτὴ ὅμως ἡ τεράστια πενήντάχρονη πνευματικὴ ἀθλήση τοῦ Πλάτωνα εἶναι ριζωμένη ἀπ' ὅλες τὶς πλευρὲς μέσα στὴν πραγματικότητά τοῦ καιροῦ του. Ἡ συσχέτισή της μέ τὰ κοινωνικὰ προβλήματα καί μέ τὶς διανοητικὲς προσπάθειες, ποὺ ἔκαμαν καί οἱ πρωτυτερινοὶ του καί οἱ συγκαίρινοὶ του στοχαστές, θέτει τὸ τέταρτο πρόβλημα σχετικά μέ τὴ θεώρηση τοῦ πλατωνικοῦ ἔργου, τὸ πρόβλημα γιά τήν τοποθέτησή του καί τὸ συσχετισμό του μέ τήν εξέλιξη τῆς ἀρχαίας κοινωνίας καί τῆς ἀρχαίας σκέψης.

Ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ κοινωνία διαμορφώθηκεν ἀπάνω σέ ὀρισμένους ἀντικειμενικοὺς ὄρους. Ὁ φυσικὸς περίκοσμος, ὅπου ἰδρύθηκαν οἱ ἑλληνικὲς πολιτεῖες, ἡ γρήγορη σχετικά εξέλιξη τῆς οἰκονομίας τους ἀπὸ τὶς ἀπλούστερες μορφές τοῦ ἀγροτοποιμενικοῦ βίου ὡς τὶς συνθετότερες μορφές τῆς βιοτεχνικῆς καί ἐμπορευματικῆς παραγωγῆς μέ ὑπερπόντια ζωηρὴν ἐπικοινωνία πρὸς ὅλα τὰ παράλια καί στὴν Ἀνατολικὴ Μεσόγειο καί στὴ Μαύρη θάλασσα καί στὴ Βόρεια Ἀφρική καί στὴν Ἰταλία καί Σικελία, ἐδημιούργησεν ἕνα πλῆθος ἀπὸ ἀνεξάρτητες πολιτεῖες μέ μικρὴ σχετικά περιοχὴ γῆς. Στὶς πολιτεῖες αὐτὲς ἡ οἰκονομία στηρίχτηκε προπάντων στὴν παραγωγικὴ ἐργασία τῶν δούλων. Ἡ δουλοκτητικὴ οἰκονομία χαρακτηρίζει ὄλο τὸν ἀρχαῖον ἑλληνορωμαϊκὸ κόσμο. Παράλληλα μέ τὴν ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας ἀπὸ τὶς ἀπλὲς στὶς πιὸ σύνθετες μορφές προχώρησε καί ἡ πολιτικὴ ὀργάνωση ἀπὸ τὴ γεναρχικὴ πατριαρχία ὡς τὸ ἀρχαῖον «ἄστυ». Καί ἀκόμη πιὸ πέρα ὡς τὰ ὑπεραστικὰ «συμμαχικά» κράτη τῆς Ἀθήνας καί τῆς Σπάρτης.

Ἡ πολιτικὴ κοινότητα τῶν Ἑλλήνων, τὸ «ἄστυ», εἶναι ἕνα ἐξάισιο πρωτότυπο δημιούργημα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς. Τὴν τελειότατη μορφή του μᾶς τὴν ἔδωκεν ἡ Ἀθήνα στὸν